

SZEPES ERIKA

Bolond Istók: Weöres Sándor kozmikus alteregója

A Bolond Istók műfaja

A mű *Prológus*-ában Weöres Sándor mindent elkövet, hogy az utókor által méltatlanul kevés figyelmet kapott művének műfaji meghatározásával a legteljesebb zűrzavart keltse: *elbeszélő költemény prózában*, de egyben *önéletrajzféle*, bár „*a benne szereplő alakoknak, történeteknek semmi adatszerű kapcsolatuk nincs az életemmel. Mégis: itt minden helyzet, minden mozzanat saját sorsomat tükrözi álmom-messzeségből.*” *Önéletrajz*, ami nem önéletrajz, ugyanakkor *mese*, aminek mesés szereplői vannak: maga a főhős népmesei figura, pajtásai, paprika Jancsi és Vitéz János vásári bábjátékok „csetlő-botló hősei”. *Ósmítosz*, amelyben a finnugor mítoszvilághoz hasonló istenek („emberarcot öltő őselemek”, akik „egyszerre őselemek, de már emberformájuk van”, Ukkon, Jégapó és Buzatündér mellett Kőlánia tündér viszi a főszerepet; vannak még a mítoszt *mesébe* szállító fél-mitikus, fél-mesés lények (tündérek, hercegek, Kőlánia tündér pajtásai); az *azték mítoszt az indián történelemből* szövő epizódok (Kecelkatli és Vicipuclli tenohtihuakáni uralomváltása; *pikareszk* elemek (Jan Jansson feltűnése és vándorlása); a reális világból eredeztethető egyszerű népmesei történetek (Bolond Istók házassága a nagykalapú erdésznével); az európai *eposz-költészet* hőseinek kalandjai (Odüsszeusz-epizód); a görög mítoszt a magyar népmesével vegyítő történet (Suhogó széttépetése Orpheusz módjára a megvadult nők által); és mindezek mögött „filozófiai hősköltemény, dráma és bohózat”, amelyeknek hatása is sokféle, amiként Szepesi Attila írja: „mulattató, lélegzetelállító és torokszorító olvasmány”. (Szepesi 1988:194-195).

És mitől volna költemény? A lebegő-áttetsző természeti képektől, a láttató erejű jellemzésektől, a *Prológus* önfeltáró és egyben önrejtő vallomásának líraiságától („Arról próbáltam beszélni, ami az életemből el nem mondható (...) a valóság mögötti valóságot, az események benső, igazi arcát csak így lehetett valamennyire megrögzíteni, elmondás helyett talán megéreztetni.”), és a lezárás himnikus emelkedettségétől – ami már a nagy teológiai mű, *A teljesség felé* irányába mutat?

A műfaj behatárolásával a szakirodalomnak is nehézségei vannak: „Weöres lírai hangját kereste ebben az időben, és többszólamú műfaji-hangulatbeli kísérletekkel próbálkozott” (Tóth J. 2006: 4); „A Bolond Istók költői alkotás, prózában megírt költői alkotás, jól megkülönböztethető a novellától, a mítosztól, a mesétől – mégsem prózaköltemény, mert nem rövid...” (Ősi 2005: Tézisek; 2009:2). A *Prológus* ily módon kellőképpen összezavarja jól-rosszul felépített irodalomelméleti rendszerünket – de nem ez az egyetlen műfajkeverő műve Weöresnek. Csak a többiben világosan elválik egymástól a próza és a költemény (vagy vers): ilyenek a későbbi művek közül a *Fairy Spring* vagy a *Psyche*, ezek megtervezetten többműfajú művek. A Bolond Istók szövege homogén: nincs benne szó műfajváltásról.

Úgy gondolom, Weöres tökéletesen tisztában volt azzal, hogy műve - próza, hiszen már *A vers születése*-ben precízen elhatárolta a műnemeket: „...a szépirodalomnak csak az egyik ága egynemű a mindennapi gondolatközléssel, a próza; a másik ága, a vers olyan tulajdonságokat is tartalmaz, melyek a beszéd struktúrájából hiányoznak: a versben hangzásbeli kötöttséget lelünk, mely nincs meg a közbeszédben és a prózában...” (*Prózaírás és verselés*. Ezt követi a műben a ritmus és a rím részletes elemzése.) Véleményem szerint a „Bolond Istók elbeszélő költemény prózában” műfaji megjelölés visszautal a két nagy művészelőd: Arany és Petőfi azonos című, valóban elbeszélő költeményeire, a visszautalás mellett azonban, a különbségtétel kedvéért fűzhette hozzá: „prózában”.

A *Prológus*-nak a mű megértése céljából lényegesebb kulcsszavai az „álom-messzeség” és maga a cím (a szerző alteregójának neve).

A bohóc-alteregő

A Bolond Istók maszkjába bújt költő nem először játssza el a különc-furcsa bohóc szerepét. A *paprikajancsi szerenádja* (1935) a legszebb szerelmesvers, amit sápadtképzű Pierrot valaha is mondott, s a szerelmesvers maga is „álom-messzeségből” szól: a gyöngye fuvallat által hullámvázba hozott, holdfény beragyogta tó mellől.

A Gulácsy-álmodta Na'Conxypan furcsa emberek, bohócok-bolondok népesítik be, közéjük vágyva teremtette meg Weöres a maga Na Conxypan-ját (1939-1940), amely szomorú-vészjósló ellentétévé vált Gulácsy elképzelt országának, a vágyalomnak, az otthonosság elkülönített világának, amely utópia rokokós, szecessziós és minden esztétizáló stílus mesteri ötvözete. Weöres képzelt világa négysoros, riasztó képek sorozata, hús, egymástól tematikusan független élőképek. Már az első sor vészhangulatot kelt: „Hová repültök,

háromélű kardok?...”, és az első szakasz végén is ott a fegyver: a Tejút ívéről mond Weöres gyönyörű, de hátborzongató metaforát: „míg ajzott húrként pendül a Tejút?”

Ilyen hangulati előzmények után születik a *Bolond Istók* az 1943-ban, amely év karácsonyán – 1943. december 24-re kelteztve – az alábbi levelet írja Csöngéről Jékely Zoltánnak: „Irigyellek, hogy a mai világban is ennyire ember tudsz maradni, én bizony oszlásnak indultam, még mielőtt kialakultam volna; újabb írásaim a *cirkusz és a tébolyda* közt képeznek enyhe átmenetet.” (kiem. Sz.E., kéziratból először közli: Magyar Orpheusz 1990, 200-201, a továbbiakban MO). A „megtébolyodást egyértelműen „a mai világnak” tulajdonítja a költő, ami az akkori Debrecen, Magyarországot és Európát jelentette, benne örültekkel és bohócokkal, ezek megtébolyodásának oka: a világháború. A világnézeti-vallásos nagy mű, *A teljesség felé* egy évvel később a filozófia nyelvén fogalmazza meg a háború kitörésének okait: „Amely nemzet fölényben akar lenni más nemzetek fölött: *hóhérrá* vagy *bohóccá* válik...A legnagyobb csapás, ami egy népet érhet, ha egyoldalú irányítással ítélőképességét tönkreteszik. Az ilyen nép elzüllik, és mennél *vásáribb kalandor* nyúl érte, annál könnyebben odadobja magát.” (kiem. Sz.E., *Az országhoz*)

A *Bolond Istók* ezt a mainak nevezett, tébolyult világot nézi álom-messzeségből, hogy rálátásnyi távolságra legyen a Debrecenben lent nyüzsgő, harsány és ellenszenves világra, másrészt, hogy utaljon saját alkotáslélektani állapotára, az *álmra*, a szendergésben eltöltött életre. Varga Imre (MO 222) az álom-messzeséget így értelmezi: „Elmondani (...) csak az élet tényeit lehet(...) De nem azt, ami több az életnél, ami túl van rajta, mint Bolond Istók is, aki hatalom nélküli öröklétezés.” Ezzel a megfogalmazással Varga Imre kiemeli Bolond Istókot Weöres Sándorból, és pusztán misztikus, transzcendens lényvé változtatja. Ez pedig túlmutat az életrajzon, sőt: ellentmond neki. Pedig ezt is Weöres írta: „Tudod, én is sok cikornyát írtam összevissza, és most szánom-bánom; rájöttem, hogy a barokk cirádákat százszámra lehet gyártani. Több emberséget, lényegét, tartalmat! A dísz és a hasonlat ne válják öncélúvá: csak úgy jelentkezék, mint a lényeg alárendelt kísérője, és minél ritkábban.” (Weöres Sándor levele Takáts Gyulához, 1938. I.7-i keltezéssel. In: Takáts Gyula: *Helyét kereső nemzedék*, Magvető, 1984)

A Bolond Istók szintjei

Varga Imre így látja: „Weöres (...) nemcsak stilizál, de stílusok előtti is. Természeti, mesés, mitikus. Mondja, hogy mi sem vagyunk fejlettebbek, jobbak, mint néhány ezer évvel előttünk élt őseink, mi sem kerülünk közelebb emberi természetünkhöz, nem vagyunk különbek, csak mások. Más az észjárásunk, minél többet tudunk, annál kevesebbek vagyunk, s ráadásul

alábecsüljük azt is, ami különbözik tőlünk, mert szokásaink burkában élünk. Álmodók és szerepek – a köztük feszülő hatalmas ívet töltik be Weöres versei.” (Varga MO 224)

A *Bolond Istók* magában rejt az álmodót és a szerepet. A szerep álmodik, s mivel a szerep is álom, álom önmagunkról: megszületik az álom az álomban szerkezet. Ócsai Éva, hogy megvilágítsa Weöres alkotásmódját, Paul Ricoeur szimbolika-tipológiáját idézi, amelyben három típus van: a *vallásfenomenológiai* (a rítusok és a mítoszok szakrális nyelvének szimbolikája), az *onirikus* (az álmodók, a nappali ábrándok) és végül a költői képzelet szimbólumai: ezeket akkor alkotja meg a képzelet, amikor a szimbólumot „a rítus és a mítosz szentséges rendbe merevítene, vagy amikor az álom a vágy labirintusába zárna a nyelvet.” (Ricoeur 1998 :135-136, Ócsai 2009:25)

Ócsai nem választja le az első típust a tárgyalt Weöres-műről, hanem a mitopoétikus (több kultúrát összefogó) szövegalkotásról értekezve, a modern *bricolage*-technikával és az intertextualitással hozza összefüggésbe. A *bricolage*-technikát először C. Lévy-Strauss írta le: az az eljárás, amelyben sokféle forrásból származó, ún. „talált tárgyból” , heterogén törmelékekből barkácsolták a mitikus szöveget. Az így létrejött mitikus szövegegyüttes a *transztextualitás* terméke, (mitikus és egyéb szövegek, kulturális tipológiák, műfajok közti kapcsolatok), melyben a mítosz *előszöveggént: praetextusként* vagy *hypotextusként* kap szerepet.

Weöres – Kerényi Károlyhoz és Hamvas Bélához hasonlóan – a mítoszokat nem elbeszéléseként fogta fel, hanem olyan ősjelenségeknek, sajátos szerkezetű gondolkodásmódnak tartotta, amelyben megmutatkozik „egy tagolatlan társadalom egységes világképe” (Kenyeres 1983: 135. Ha a mai felfogás szerint tagolatlan társadalomnak csak az ősközösséget tartjuk, a mítoszokat ennél későbbieknek kell gondolnunk, mert tagoltságukra mi sem jellemzőbb, mint hogy a világi hatalom változásait az istengenerációk egymásutánjával szimbolizálják.) A *Bolond Istók*-ban mindezen szövegalkotó módszerek fellelhetők, ezek hozzák létre a Tóth Judit által említett többszólamúságot.

Maga Weöres a *Medúza*-kötetet ért bírálat után így ír: „Európa költészetéből a mostani lírikus nem sokat tanulhat; tanulja a szanszkritól, a benin négerektől, a népköltészettől, az elemisták fogalmazványaitól és méginkább a gyermekgügyögéstől, az örültektől, a madárdaltól, a prófétáktól” (levele Kenyeres Imréhez, 1943-ból). Ezek közül az elemek közül a népköltészet, a madárdal, az örültek és a próféták világa hangsúlyos szerepet kap a *Bolond Istók*-ban (míg a Hamvas által Weörestől elvárt *poeta sacer* alkotásmódot, az orfikus fordulatot nem hajtotta végre: realizmusa mindig felülkerekedett.)

A szendergésben eltöltött élet

Weöres sokszor vall arról, hogy végigaludta az életet, nem volt jelen a világban, éjszaka és álmaiban élt. Az első vers, ami már korán, 1966-ban tudósít erről az állapotról, az *Önéletrajz*: címének azonossága a *Bolond Istók* műfajmegjelölésével *megkülönböztető figyelemre int*.

Mi történt volna: ez volt az életem.
Csukott szem. Nyílt száj. Állandó csoda.
Láthatatlan hegyek. Hab. Lótetem.
Rét. Völgy. Posvány. Virágzó laboda.

Élet, mi holt. Halál, mi eleven.
Nappal homály; éjjel láng. Kaloda.
Félálom. Köd-sáv sziklaperemen.
Aggály. Közöny. Sejtés. Ide-oda.

Nap az alvást, éj az árkust teríté...

1969-ben összefoglalva írja le ezt a létmódot (*Az élet végén*). A vallomás őszinte, a vers kidolgozottan halad az ellentétek között az „átbóbiskolt élettől” az „álmon túli felébredésig”. Kulcsvers, lássuk az elejét:

Átbóbiskoltam teljes életem.
A látványok, mint álmomban, forogtak,
semmit se tettem, csak történt velem,
ezernyi versemet fél-éberem írtam
dohányfüstben, nem is tudom, hogyan.

A vers közepéről az erős önvád hangja:

Dúlt két világvihar, százmillió
ember pusztult, meghalt anyám-apám:
álomból serkentőnek mind kevés volt,
akárhogyan szégyeltem, így igaz.

Mindent vetítívásznon éltem át...

Az *Internus* rövid darabja, az *Oldódó jelenlét* (1963) ezeknél is korábban beszél arról, hogy akár a halál árán is, de szeretne megválni a szerep-alteregótól:

Érdektelen vagyok magamnak,
csak halálom bizonyossága
ment meg a kéretlen bohóctól,
bár fáj az álca eltiprása.

De még mielőtt elhinnénk a költőnek, hogy a világ és az élet észrevétlenül haladt el mellette, hadd emlékeztessenek arra, hogy 1933-ban (!) alkotói válságáról panaszkodik Babitsnak: „Ideírom néhány párszavas versemet, mik azt hiszem, közlésre úgyse valók: jelenleg ilyeneket írok, nem tudok hosszabb lélegzetet venni egy vershez.” Íme [a kilenc egysorosból négyet választottam, Sz.E.] :

„*Tavaszi vetés*: A dombokon friss vetések – tarka csíkjai: korbácsütések.

Halott: Elszáll a pengéről a lehellet. – De a mosoly arcomra fagy, mert – mások sírják el
könyveimet.

Osvát: Már meghalt. Sose láttam. – Telefonon beszéltem vele. – A hangját majd akkor
temetik, amikor engem.

Hitler: A dermedt Föld – figyelme – jégcsapként lóg a bajszaán.”

(Weöres Sándor levele Babits Mihálynak: Sásd, 1933.ápr. 12. – Közli: *Életünk*, 1973)

A költő nyilvánvalóan nem hazudik, nem akar megtéveszteni. A félálomban töltött élet olyan létezmódja egy művésznak, amelyben az élmények gyűjtése, felszipantása, a benyomások érzékelése és elraktározása - bár a nappali élet része - feldolgozásuk az éjszakai alkotás idején történik: „Nap az alvást, éj az árkust teríté” (*Önéletrajz*) Sok író-költő számolt be hasonló alkotói körülményekről: tudjuk, hogy Kosztolányi éjjel írt, Csáth Géza is –ez az analógia ugyan nem teljesen igaz: Weöresről nem tudjuk, hogy drogfüggő lett volna, mint a morfinista Csáth - . A *somnium inversum* eléggé általános alkotáslélektani állapot.

Szentkuthy Miklósnak lehet igaza, amikor Weöres általános jellemzését adja: „Weöres rendkívüli jelentőségű művéből elvi tételszerűséggel derül ki, hogy a realizmus és a

szürrealizmus *nem* ellentétek, hogy egyik a másik nélkül nem ér semmit: az igazán nagy művészi lélek legtermészetesebb élettani vonása, hogy minél mélyebbre merül a való világ plasztikus ábrázolásában, annál több álomkép is fog fantázia-korálokot hajtani belőle: az álom csak a *valóság* egy szenvedélyesebb foka: a legszebb álom is csak a *valóság* táncától lesz a legszebb. Realista 'iskolák' és 'szürrealista' felekezetek lármája nullává lesz Weöres pompás, szinte gyermeki naivságú egyesítésében." (Szentkuthy Magyarok, 1947. évf., 9. szám, közli: MO 256-270)

Mítosz és valóság

Érdemes Szentkuthy eszmefuttatását tovább kísérni: „ minden művészi értelemben vett nagy realizmus *mítoszteremtő* is: beszáradt kásamaradéktól kancsal meteorokig minden személlyé és sorsterhes drámává válik – és így egyesül (bármily blöffszerű talán első hangzásra) valami egészen csiklandós harmóniában Weöres különböző művein keresztül: Arany János tikkadt szöcskenyája – Picasso háromfejű delíriumkisasszonyai – és Asszíria nagy vallásalapítása.” (MO 257)

Az ősi és a modern együttes meglétéről maga Weöres így vall (válasz Bárdos Lászlónak): „Szellemileg igyekszem ősi lenni, míg a felület a szecesszióval, a szimbolizmussal, a szürrealizmussal rokon. Az egész munkámban megvan egy ilyen kettősség, hogy a díszítmények világa, ami elég bőséges, az kétségtelenül XX. századi és szürrealista meg absztrakt művészet, korabeli, de ami az eszmei tartalom, az valami egészen ősi, vagy ősinek félreértett, vagy ősinek vélt. „ (Magyar Rádió, Társalgó, 1983. május 31, szerk. Liptay Katalin)

Weöresnek ebből a nyilatkozatából mintha azt is ki lehetne hallani, hogy az igazi az ősi réteg, a mítosz világa, a mai kor csak bokréta a kalpagon. Mintha a mítosz mondaná ki az igazat, a ráépült valóságok a szemfényvesztést. Weöresnek erre a korszakára, a háború előtti évekre a mítosz által kimondott igazság az elérendő cél, mert ősi, mert öröktől fogva létező, mert örökérvényű.

(Attitűdje e szempontból egészen más, mint azé a Joyce-é, - aki „a modernizmus sok más szerzőjétől eltérően – a mítoszt (...) az irodalmi allúzió egyik strukturális formájának tekintette, és a mítoszt az utalások ironikus játékával megfosztotta szent és misztikus tartalmától.” (von Hendry, Andrew: The Modern Construction of Myth, Brooklyn – Indianapolis, 2001: 135-136)

Joyce a mítosz demitizálását vitte végbe hatalmas művében, Weöres a mítosz valóság tartalmának keresésével inkább ahhoz az irányhoz csatlakozott, – nyilvánvalóan

Kerényi, Hamvas és Várkonyi hatására - amelynek egyik képviselője, Martin Buber szerint a mágikus világkép elején a természeti népek a külső világgal nem személytelen, tárgyias, intellektuális „Én-Az” kapcsolatba kerültek, hanem egy másik lényel, a természetjelenségével vagy egy tárggyal „Én-Te” , vagyis közvetlen érzelmi kapcsolatba léptek, inkább személynek, mint tárgynak tekintették, nem tettek különbséget szimbólum és szimbolizált között. (M. Buber Én-Te, Európa, 1999, 23-28).

Az alap, amelyre Weöres a maga több szinten indázó történetét felépíti, az akkori valóság: Debrecen – Magyarország – Európa, melyet Bolond Istók, kalandozásai közben, újra meg újra felkeres. De – miként ezt vallotta – mivel az igaz dolgokat az ősiségben kereste, elvezeti Bolond Istókot a mítoszok legősibbjéhez, a természetmítoszokhoz, Ukkonhoz, Jégapóhoz, Buzalelkéhez. Ők az Én-Te viszony istenségei: emberarcúak, de természetjellegűek. Az ember igaza, valósága náluk még nem található meg. Tőlük eltávozván, egy természet-lényegű, de teljesen emberszabású női lényre lel, Kőlánnya tündérré. Az ő szél- szellő- fuvallat lényege a mű szerkezetében a pillanat erejéig meglelt, majd hamar elveszített tökéletes női principium, - erre még visszatérek. Kőlánnyát visszarendelte apja, az őstermészet, így Bolond Istók megint egyedül maradt.

Találkozása a nagykalapú erdésznével, közösen kialakított életük a városban, Istók munkába állása (duplanulla festő lett), teljesen visszavetette őt az alantas földi valóságba, belefásult a hétköznapiságba, és megfélemezett az ideális nőről, Kőlánnyáról. A tündér viszont megtalálta őt, és nagylelkűen – ezt is tündéri jóságának tulajdoníthatjuk! – rábeszélte Istókot, hogy ne hagyja el a nagykalapú erdésznét, és csak ha már meghalt – de akkor is csak ha már teljesen kiürült belőle az erdészné emléke – keresse meg őt, hogy végre együtt maradhassanak. De Istóknak nem kellett a nő halálát megvárnia – az erdészné elhagyta őt. Ez volt Kőlánnyával a második egymásra találásuk. A mítosz és a mese morfológiájának értelmében egy harmadik még járt nekik.

Bolond Istók az erdészné eltűnte után ismét nekiindult a világnak mesebeli pajtásaival, Vitéz Jánossal és Paprika Jancsival. Különös kalandorral ismerkednek meg, Jan Janssonnal, az állandóan úton lévő utazóval, aki Dániából Dániába tartott. A szakirodalom e ponton elbizonytalanodik: volt-e valami előképe Weöresnek ehhez a figurához, vagy csak a mese sodrásában született. *Mítoszlól, meséről lévén szó, és egy olyan hajózó utazóról, aki oda akar visszatérni, ahonnan jött, talán nem túl merész feltételezés, ha Odüsszeusz alakját vélemben felfedezni, minthogy Odüsszeusz kalandját Polüphemossal szintén átélhetjük a mű egy részletében.* Suhogó nők általi széttéptetésében többen is Orpheusz mítoszáat vélik felfedezni, így elképzelhető a görög mítosz beleszövése a Jan Jansson- figurába.

(Ócsai Éva az ilyen típusú történetkeverések kapcsán beszél a már említett bricolage-technikáról, és hozzáteszi Jacques Derrida kiegészítését is, miszerint nemcsak a mitikus, hanem minden tudásforma és kulturális kifejezőmód alkalmazza ezt a fragmentumokból építkező eljárást. Ugyanígy Meletyinszkij: *A mítosz poétikája*, Gondolat, 1985, 215.)

Weöres szerkesztése ezektől annyiban különbözik, hogy a fragmentumok csak látszólag heterogének: Weöres abszolút tudatosan szerkesztett egymás fölé négy szintet. A két mitikus szint közül az egyik az ősi természetmítosz, a másik a *történelmi azték mítoszvilág tagolt társadalmának egy pillanata*, két uralkodó egymást váltása, vérengzés és tömegnyomor, Reményke ehhez a mítoszból történelmivé váló szinthez tartozik; a valóság két szintje pedig a nagykalapú erdészné alantas világa ill. a Bolond Istók keletkezésének ideje és Debrecen városa. Az Odüsszeusz-mítosz az azték mítoszvilág szintje, nem korban, hanem tipológiában.

Társaitól elválva Bolond Istók egy beszélő nevű hídon (Ördöghíd) lépett át a tengeren túli földre. A hídon kuporgó koldusban egy Kőlánnyához *hasonlító* kislányt fedezett fel, őt nevezte el Reménykének. Megetette, ajándékokkal halmozta el, - de nem szerelemmel szerette, ahogyan az erdésznét sem.

(A névadás kérdésére itt kell kitérnem: Szentkuthy Miklós figyelt fel arra, hogy Weöres mennyire kedveli a becézést. A becézést magát „mindig népiesen és szűziesen gyermekinek érezzük (...) ez a vonás a nők körül libegő verseiben is megmarad. Az ilyen típusnak, mint Weöres, nem szokott sok szerelmi verse lenni. De ha van – lássuk, mi van benne? Szóval, a Blake-féle *Innocence*?, 'gyermek ölében sírtam, mint gyermek' – ez áll a *Búcsúzás*-ban, de lehetne a szerelem kezdete is. Csupa gyöngédség, becézés, apróságok szeretete, mintha Jancsi és Juliska, avagy a mesebeli törpék világában élnénk, - egy ilyen törpe éppen Weöresnek való dolog: egyszerre kifejezője valami groteszk viccnek és a természet örök, ápolgató, végső jóságának, 'Khárisz-idilljének'” Szentkuthy 6. Szerelem, MO 267)

A vallástörténész Tokarjev is nagy jelentőséget tulajdonít a névadásnak: „A mitikus tudat a neveket valamiféle mélyrétegnek, lényegnek fogja fel, csakúgy, mint a nevekhez járó epithetonokat, állandó jelzőket is. Az istenek, a démonok, a királyok és az egyszerű halandók ennek a lényegnek a lefedéseként eltitkolják valódi nevüket, így a köznapi név elfedi a név viselőjének lényegét.” (Tokarjev 1988 I. 198-199).

Hogyan is kezdi Weöres az „önéletrajzát”? Az *Első ének* elején: „*Igazi nevemet* már rég elfeledtem, mindenki Bolond Istóknak hív időtlen idők óta.” (kiem. Sz.E.) De még ezt a beszélő nevet is megváltoztatta hősünk, amikor el akart rejtőzni Kőlánnyá elől: „'Örült Szvetozár, illemhelygyári duplanulla festő, hatáságilag engedélyezett okleveles úriember. Bár

parlagi hangzású Bolond Istók nevemet előkelőbbre cseréltem, Kólánya rögtön tudta, hogy csak én lehetek...” (Az „előkelőbb név” a bolond fokozása örülte; emlékezzünk Weöres levelére a megtébolyodott, örültek hona világról.) Kólánya tündér neve származására utal: szülei sárga sziklák voltak, a tündér név pedig nemcsak azért járul neve mellé, hogy a földi létezőktől megkülönböztesse, hanem mert Weöres jól tudja a tündér-szó etimológiáját: tündér az, aki eltűnik. Mert Kólánya eltűnései lényegéhez tartoznak. Szepesi Attila szerint: „Igazi életeleme az áttűnés, az alakváltoztatás.” (MO 196) Kólánya tündér az ősi természetmítoszokon túl valami mást is jelent Bolond Istók - és Weöres számára.

Mítosz és valóság Tenohtihuakánban

Az Ördöghídon kuporgó Reményke: az aranykorát elveszített birodalom koldusleánya, a régmúlt történelmének hús-vér alakja, nem szimbólum, hanem a szegénység, elveszettség allegóriája. Jó alanya Bolond Istók gyámolító-segítő szándékának, szeretete kimutatásának. Ez a szeretet – bár valós lény felé irányul – plátói: Reményke Vicipucliért rajong reménytelenül. A mitikus Tollas Kígyót felváltó gonosz törpét, Vicipuclit (Huitzilapoztl) így rajzolja meg Szepesi: „ egészen ’mai ’ figura, napi politikus (...) Hogy kettejük összecsapásából Vicipucli kerül ki győztesen, ez csöppet sem csodálni való, hiszen Tenohtihuakán város népe már rég nem a mítosz idejét éli. Olyan vezetőt álmodik magának, aki rá hasonlít, aki tolong, nyüzsög, ordít, hazudik, és aki a maga legsötétebb álmait vetíti rá a külvilágra. Fel sem merül már bennük, hogy elfogadják a Tollas Kígyótól a bőséget, a boldogságot, hisz erre elvesztették minden képességüket. Nem tudnak már a napba nézni, (...) hisztérikusan rohannak a pusztulásba. És Vicipucli, a gonosz törpe ezt tálcán kínálja nekik – előbb egy naív bábtáncoltatással (ez a motívum mintha egy kínai rege újraköltése volna) elkábítja őket, majd átveszi a hatalmat, s a zűrzavarban elpusztítja őrzöngő híveit és szennybe-lángba borítja az egész várost. Mindez egyúttal az ősi istenkirályság pusztulásának képe is, de ebbe ne bonyolódjunk bele, Weöres műve nem történetfilozófiai példatár.” (Szepesi MO 198)

A Weöres felé művészi empátiával és hozzáértéssel forduló Szepesi Attilával e ponton vitám van. Nem történetfilozófiai példatár az egész mű, de a tenohtihuakáni „szín” – ahogyan egyébként Szepesi is írja – egy valódi, „mai politikus” cselekedeteiről tudósít: a main természetesen a mű keletkezésének korát érti.

Csakhogy: a vörös törpe a gonosz demagóg mitizált archetípusa Weöresnél, akinek karriertörténete kora két háborús népszerűség parabolájául szolgál – emlékezzünk Hitler kori, 1933-as hideglelős megjelenítésére. De van még egy rétege a Vicipucli-parabolának. A népet bűvészműtáncokkal és bábtáncoltatással elkápráztató *púpos törpe* félreérthetetlen

célzás Thomas Mann Cipollájára, aki – minthogy nem parabolisztikus mítosznak, hanem realista elbeszélésnek a főszereplője – nem fabábot táncoltat, hanem bábuvá tett embereket, akik ugyanolyan rajongással adták meg magukat neki (természetesen Mario kivételével), mint Tenohtihuakán népe Vicipuclinak. Weöres ismerte az azték mitológiát, és bizonyára ismerte Thomas Mann novelláját, amelyet 1930-ban írt (Mussolini 1922-ben, Hitler 1923-ban lépett a politika színpadára), magyarra pedig Sárközi György fordította 1937-ben. Weöres felismerte Cipollában a 20. század népvezérének archetípusát, és a kettőt egymásra vetítette. (Szentkuthy mítosz, mese, történelem, népi valóság ötvözetét – sokak számára meglepően, másokban ellenérzést keltve – már 1947-ben realizmusnak mondja: „...ha valaki igazi *realista*, akkor az egyúttal *népi mítoszteremtő* is, és [majd ha lesz jobb szó is egyszer] mulattató szürrealista.” 1947:9)

A szörnyeteg törpe válogatott gonosz legényeivel minden nap átfésülteti a várost, és aki nem tetszik nekik, azt a Gyíkok-rétjére viszik, és bezárják egy szőlővessző-ketrecbe. Amikor Reményke is ketrecbe került, Bolond Istók meg akarta menteni, de a butácska, fanatikus kislány fel akarta áldozni magát Vicipuclinak, és megharagudott Istókra, mert meg akarta fosztani boldogságától. „Estére hetvenezer embert égetnek el egy óriási máglyán, és ő is köztük lesz.” (...) „Éjszaka pecsenyeszagú füst lepte vastagon a hegyoldalt. Föl se néztem: hetvenezer ember ég a máglyán, és ott parázslík, ott füstöl Reményke is.” Nem filozófiai példatár a mű, hanem parabolisztikus felvetítése az akkori jelennek. Amikor embereket égettek el demagóg, „örült” diktátorok parancsára.

A szendergésben eltöltött élet víziói: az élet kísérőtársai

Kik alkotják mindezt a tündéri és szivárványos világot, ami a Vicipucli-világ tökéletes ellentéte, és ami Weörest félálomban leélt életében körülvette? Lakói közt – Paprika Jancsi, Vitéz János és a furcsa-pikareszk figurák mellett - vannak nők is, pontosabban a női princípiumhoz tartozó lények. Az egyetlen *igazán valós*, tenyeres-talpas vidéki asszonyság a nagykalapú erdészné, a vele való együtt élés intimitásairól, Istók érzelmeiről nem értesülünk, csak a közönséges nő rigolyáiról, ócska kispolgári igényeiről. Reményke hús-vér kislány, akár őt a múlt történelmében fedezte fel magának Istók, akár élhetett volna egy teljesen ilyen, kedvesen butácska alig-nő is, akinek egyetlen igazán pozitív tulajdonsága, hogy hasonlít Kólánya tündérre, de érintetlenül, szűzen megy a halálba.

Kólánya tündér a természet világához tartozik: szülei „a két sárga szikla”, „alig mozdul ki az őselemek és mitikus alakok világából, egy kissé még ez utóbbiban is idegen.” (Szepesi MO 196). Szél-természetű: „Ekkor egyszerűen végigfeküdt az erdei fák alatt a gyér fűvön, és

hagyta, hogy elvigye a szél, magával sodorja az esőlé.” (Emlékezzünk Bolond Istók bemutatkozására: „Lombos végű nyírfaág lengett kezemben, azzal terelgettem a felhőket és a szeleket.” – főhősünk már itt jelzi, hogy a természet ezen elemei nem idegenek tőle, sőt: némiképpen uralkodik is fölöttük.)

Kőlány szél-természete testetlenségében nyilvánul meg: „Ezóta nem éreztem többé esténként Kőlány csókját elalvás előtt, sem az arcomon, sem a számon. Már úgy megszoktam ezt a minden *esti testetlen csókot*, (kiem. Sz.E.), hogy lassanként szinte nem is tudtam róla.” Testetlen és szűzies léteire szoptatni tud – ez a Mária-képzet szép mesei megfogalmazása a történetben: „Kőlány tündér teje magától megindult.”

Ilyen szél-leány tünemények Weöres egész költészetében ott lebegnek. A *Rongyszőnyeg* 31. darabjában:

Szállnak az alkonyi felhők,
mint halovány-haju lányok,
tűz-szinü csillag az ékük,
libben a fátyol utánuk.

A *Magyar etüdök* 60. darabjában a mesebeli fiú, aki a párját keresi, a világhármasságot megjárva, a szélben úszó lányokhoz vonzódik leginkább:

A világnak nekivágok,
szélben úsznak ott a lányok.
Ha csak egyre rátalálok,
soha mást én nem kívánok.

(*Dal a három messzi tájról*)

Az égen libbenő tünemények haja mi másból lehetne, mint holdfényből?

Sárkány-paripán vágattam,
gyémántmadarat mosdattam,
göncöl-szekeket kergettem,
holdfény-haju lányt elvettem.

(*Magyar etüdök* 101)

A lány-felhő azonosság is gyakori Weöres költészetében, és talán nem tévedek, ha a szellő-felhő képzetben azonos lényeket érzek:

...vagy a fellegeket nézd, e leány-szellemeket...

(*Grádicsok énekei IV.*)

majd e vers közelében:

... Napba keringő táncosan égő asszonyi felhő ...

(*Grádicsok éneke VI.*)

Mindezek fényében joggal sejthetjük, hogy *A paprikajancsi szerenádjá*-ban (*A teremtés dicsérete, Huszonnégy melódia*) a tóba ziláló „gyöngye fuvalat” is ez a szellő-lány, akihez – *similis simili* – „madár-piheként száll a sóhaj”.

A szél-kergető, fellegűző Bolond Istókot már az „önéletrajz” elején megismertük. Láttuk, hogy földi párjával – nagykalapú erdészné – említésre nem érdemes életet élt; a történelmi „színen” felléptetett Reményke, akit nem is érintett, a szeme láttára vált füstté; Kóllánya tündér szellő-természete végigfuval a művön, és átváltozó lényét is megcsodálhatjuk: tündérségében hol hatalmasra tud nőni, hol parányira zsugorodni.

Milyen hát örökös társa, Bolond Istók?

A szellőlánynak szerelmet valló férfi-princípium: Jancsi bohóc, azaz Paprika Jancsi lírai alakmása. Vallomása nem igazi férfi-dal, hanem egy bohóc álarca alá rejtett, és csak így vállalható vallomás. Bolond Istók Paprika Jancsi szerepében: kettős szerepjáték az el nem mondhatóhoz.

A világcsavargó hármas, Bolond Istók, Paprika Jancsi és Vitéz László népmesei alakok, a valódi embertől maszkjuk-szerepük (amely természetesen igazodik karakterükhöz) különíti el. A Gulácsy-féle Na Conxypan lakói ők, furcsák-komikusak, groteszk-tragikusak: a Weöres-féle disztópikus Naconxypan rémisztő lakóinak a világ peremén kívül bolyongó rokonai.

Weöres egyéb önarcképei sem férfiképmások. A leggyakrabban megrajzolt önpotrétban a csecsemő és az aggastyán életkorok között nincs férfi-lét:

Hiába faggatsz, mit se tudok. *Aggként elaludtam,*
csecsemőként ébredtem, a tudást olvasd együgyű kéklő

szememből, melyet sose látok, csak az elsuhanó patakokban.

(*A hang vonulása, Terra sigillata*)

Vagy:

Hajnalom kékellő köde foszladoz már.
Gyermek-esztendők koravén magánya,
 ürbe ásító sűrű céltalanság,
 lám, hova lettél?

...

Ámde térdemben viszem úti lázam.
 És az *aggastyán gyereket*, ki voltam,
 csöpp koporsóban cipelem magammal
 mint amulettet.

(*Rongyszőnyeg* 8.)

Ne vegyük póznak, költői szerepnek ezeket a vallomásokat. Lényegüket, a kizárólag aggként és gyermekként létezés fájdalmát, a férfi-lét hiányát igazolja Weöres egy beszélgetésben: „Az én életemben az életkorok egymásra torlódnak. Tizenhárom éves koromban *aggastyán* voltam, pesszimista verseket írtam. ...Pajtásaim alig voltak, felnőttek között éltem. (...) Így gyermekkoromban elvitatkoztató *aggastyán*, kis felnőtt voltam. Viszont negyven-ötven éves koromban erősen benyomult az életembe az elmulasztott kamaszkor, gyermekkor. Ilyen módon az életemben nem voltak életkorok. És tulajdonképpen gyermekkorom, férfikorom, mint más életekben szokás, nem létezett, nem volt.” (Bertha Bulcsu interjúja Weöres Sándorral, Jelenkor, 1970, 2)

Ez az elmondható önéletrajz. Ami hiányzik belőle, az a *Bolond Istók*-ban sejtetett, de ki nem mondott fájdalom, a férfilét, a férfiszerelem hiánya. Idézzük fel még egyszer Szentkuthy Miklós találó meglátását: „Az ilyen típusnak, mint Weöres, nem szokott sok szerelmi verse lenni (...) 'Gyermek ölében sírtam, mint a gyermek' – ez áll a *Búcsúzás*-ban, de ez lehetne egy szerelem kezdete is. Csupa gyöngédség, becézés, apróságok szeretete, mintha Jancsi és Juliska , avagy a mesebeli törpék világában élnénk (...) A páva is tipeg, a madár többször *madárka*, mint csak madár; ' a részegekre angyalka vigyáz'; 'kicsi bátyjáról és kicsi nénjéről' dúdolgat...” Majd: „Gyerekeségből, távolságból, illanó álomszerűségből váratlanul csap át drasztikus érzékiségbe (ez is olyan szeplőtelen!): a *Pastorale* nagyszerű példa erre, (nem jó dolog-e egy hasas-melles szonettnek ilyen puha, affektált címet adni?). Persze itt is a realista

megfigyelés oly ultra erős, hogy a barokk örület és divat elkapja – ’élő koporsó’ – mi ez? Anatómiai lelet egy meztelen nőről, avagy álomönként? (...) az *Elysium*-kötetben a ’distantia virginalis’ (ahogy egy késő-középkori erkölcsstani műben olvastam) pompásan megfér az ősanyák meleg ölhajlásaival, ahol ’a betelt férfivágy pihen, mint iszapba tűnt acél’. Gyönyörű szintézis ez is: katóbogár-szerelem az egyik oldalon és ezer-tőgyű Istár-kéj a másik oldalon.” (Szentkuthy Magyarok 1947. évf. 9. szám)

Anélkül, hogy elmerülnék a testalkat-tipológiában, amelynek lényege durván – akármelyikhez fordulunk is –, hogy a karakter függ a testalkattól (Hippokratész, Galénosz, Kretschmer, Sheldon), kénytelen vagyok figyelembe venni Vas István jellemzését, amely egyrészt a tréfacsinálóhoz hasonlítja: „hirtelen Puck szeme kandikál ki, ugyanaz a bolondozó, vásott kölyök, aki a legkomolyabb kérdéseket is el tudja ütni...”, másrészt a hozzájuk látogató Weörest megjelenésekor így írja le: „amikor megjelent nálunk, egyelőre még a Sas utcában, de sokáig azután is, az eleven lényében is, az apró, koboldszerűen gracióz alakjával, gyerekes hanghordozásával, az illedelmes kisfiú modorával, külsejének elhanyagoltságával – csak félig szándékos elhanyagoltságával – együtt kis főhercegnek láttam. Igazában ezt sem én gondoltam először: ’Ő az a kis princ’ – mondta anyám, aki ugyancsak rajongott a schönbrunni nosztalgiáért.” Vas István azonnal meglátta benne a bohócot és a lelki nemességtől kifinomult kisherceget. (Vas MO 142)

Ha végignézzük alakjain, melyeket alteregónak vagy társnak szán, nem ez a ez a két véglét az uralkodó? A Bolond Istók mellé nem álmodta volna oda, ha más időben él és az utópiát magáévá tehetné volna, a vágyott naconxypani parókás, rokokó előkelőségeket? Weöres esetében nem egyszerűen saját hétköznapi karaktere függ a testalkattól, hanem figuráit is magából teremti meg. Mint Bolond Istókot.

Bolond Istók férfierő nélküli, szél-természetű férfi-princípium. Igazi társa a szél-természetű Kőlány tündér. Szepesi Attila így fogalmaz: „...ketten vannak, valójában nehéz őket kettéválasztani. Mintha nemcsak egymásnak, de egymás álmából születtek volna. Egymás visszfényei, belső tükrei, alakváltozatai – egyik kifejezés sem pontos, mégis mind igaz – (...) ami megkülönbözteti őket egymástól, (...) hogy Bolond Istók jelen van a mű ’negyedik rétegében’ is, a mindennapi jövés-menések közepette, Kőlány alig vesz részt ebben a torz és kényszerű világban.” (Szepesi MO 195)

Nem érzem ennyire azonos lényegűnek őket. Kőlány tündér mégiscsak álom, a női princípium „álom-messzeségben”, míg az őt megálmodó, álmában életre teremtő Bolond Istók a való világból elinduló, kereső ember. És az egyesülésük létrehozta paradoxon?

Kólánya – mitikus-mesei lényének ellenére – halandó. Bolond Istók – igaz, Kólánya jóvoltából -, örökéletűvé válik.

Kólánya halálában kozmikus nagyságúvá növekszik és széterjed a világmindenségben (övé lesz a tér teljessége). „De addigra Kólánya már nem volt sehol. Két szeme az egyik királyfi pajzsán villogott, haja a vitézek süvegét díszítette, vérét nagy tömlőkben szolgák cipelték. Lelke pedig belém szállt, éreztem, amint a lelkemben elhelyezkedik.” Kólánya örökéletű lelkét átruházta a földi vándorra – övé lett az idő teljessége.

A halállal végbement a misztikus kommunió, a történet talán legjelentősebb, mindenesetre legfénylőbb eseménye: az egész mitikus-mesés történeten át egymást kereső-bolyongó, két – testiségtől mentes lény között, helyettesítve a földi egyesülés ismeretlen gyönyörét. Eredményképpen Bolond Istók is kozmikus méreteket ölt. Ez mutatkozik meg az Epilógus első részében, ahol az emberek közt élő Bolond Istók mindenütt fellehető, segítő énjét ajánlja az olvasó figyelmébe.

„Hajléktalan lézengő, ki vagyok én, hol lakom én? Minden emberben él egy Bolond Istók. Belém vetítik az öngúnyukat, kissé szégyenkező, szemérmes önbecsülésüket, teljesületlen vágyaiktól s az élet pofonjaitól elgémberedett és már alig vállalt jobbik énjüket. (...) Ott élek mindenki: a törtető izgatottakban mélyen eltemetve; a nyugodtabbakban, akik meg bírták őrizni azonosságukat *gyermeki jobbik énjükkel*, szinte tapinthatón. (kiem. Sz.E.) Ki vagyok én? Mindenki. – Hol lakom én? Minden emberben, ezerféle alakban. Keresd meg önmagadban tulajdon jobbik énedet, Bolond Istókot. És ha megtaláltad, el ne engedd többé. Meglátod, én leszek a legsegítőbb jóbarátod.”

Bolond Istóknak ez a szubjektív, társadalomba lökött énje részt vállal az emberi világ teljességében, antinómiáiban. Ezzel az attitűddel utal vissza a *Medúza*-kötet (amelyben a *Naconxypani dalok* is megjelentek) vízióira, magára vállalva a világ minden szenvedését. A kötet legjelentősebb, talán még Krisztus-szimbolikát is sejtető verse – hiszen még a címét is zsoltárból emelte – a *De profundis*. A vers kulcsszava az ellentétes elemek különböző szenvedéseinek átélése, erre a két fő szakasz:

Kóbor macska szívja csibe vérét:
ennek halálkínját, annak éhét
egyben szenvedem.
Sziklát zúznak, föld húsába törnek:
nem fáj az a kőnek, sem a földnek,
de fáj énnem.

Hogyha bármit ölnek, engem ölnek,
minden kínja, keserve a földnek
rám-csap éhesen.

Lángba légy hull: én vergődöm ottan,
százszor halok minden pillanatban,
s vége nincs sosem.

Az *Epilógus* fentebb idézett első része a másikhöz, az olvasó *emberhez* szól. Második részében a megszólított olvasót arra ébreszti rá, hogy belsejében-lelkében őt, Bolond Istókot hordozza, aki helyt áll érte, helyette vesz részt zuhanásában és emelkedésében. A prózai szakasz kiemelt jelentőségű szavai: „trónolok”, „felséges palotád”, rücskös szolga, királyi bíbor, közönségesség, helytartóság. Mindez az emberben működő Bolond Istók terrénuma, aki a szakaszt az első *méltatlankodó* kérdéssel zárja: „De mivégre nékem ez a megtiszteltetés, ez a helyhatóság, mert te oly vigyázatlan voltál?” Itt kezd eltávolodni az embertől, a civilizációtól.

Az *Epilógus* harmadik szakasza a tisztán természeti lényé, Kőlánya tündér méltó párjáié, aki a természetben feloldódásával most *előre mutat*, a másik nagy mű, *A teljesség felé*.

„Hajolj a zöld forrásra: ott dobog a szívem, ott csobog a vérem. Tüdöm a lomb, gyomrom a folytonos pusztulás, ágyékom a szakadatlan keletkezés, csontom a szikla, agyvelóm a szél, varas bőröm a rengeteg göröngy. *Megmutattam magamat neked: sose leszek ember, se isten.* (...) Nem vagyok – ez az én hatalom nélküli létezésem.” (kiem. Sz.E.)

Az én olvasatomban az általam kiemelt mondat a lényeg: *a magát az emberi minőség felett érző költő az isteni magasságokba sosem érhet fel: halandó; örök létezése hatalom nélküli, azaz pusztán természeti.* A természeti elemekben szétáradása Kőlánya tündér ajándéka, vele egyesülve képes be- és kitölteni a teret.

Az *Epilógus* három része mintha visszautalna az önéletrajz három szintjére: a szocializált lény életére, a világból kivonuló mitikus-mesés alakra és végül a Kőlánya képviselte, ember nélküli természetben létezésre.

Mit tisztáz a nem-önéletrajzi önéletrajzzal a Bolond Istók maszkját felölő költő?

A szerteágazó cselekmény és a problémakörök átláthatósága kedvéért a számomra nyújtott konklúziókat három csoportra különíteném el.

Az *elbeszélő költemény prózában* – kérdés: véleményem szerint Weöres tudatos elhatárolódása a két megelőző, azonos című műtől, Aranyétól és Petőfiétől, amelyek valóban elbeszélő költemények.

Az „*önéletrajz álom-messzeségből*”: nem játék a szavakkal, az álom-messzeség adja meg az alkotás lehetőségét a költőnek, és azt a biztonságot is, amellyel – ha burkoltan is –, de életének nagy problémájára, a nőekkel folytatott örömtelen kapcsolataira utal. A nagykalapos erdészné a létezés alacsony, kispolgári szintjét nyújtja, Reményke egy sosem megvalósítható, anakronisztikus lehetőség, aki már igen korán megmutatja a társadalomból kiesett, szerencsétleneken és nyomorultakon való személyes segítség lehetetlenségét; Kőlánya tündér maga az álom-messzeség, a tűnékenység, elillanás. Amit ő nyújt: az álom, a társadalmon kívül, a természetben létezés, a személyiség problémáinak, csak ütközni képes emberi kapcsolatainak a természetben feloldása – ez már út a nagy mű, *A teljesség felé*.

(Ne feledjük: 1943-ban járunk, ami után következett még negyvenhat év, élményekkel, utazásokkal, baráti társaságokkal, amelyekben a gyermek- és aggastyán kor között hányódó költő tovább kereshette igazi férfi-szerepkörét.)

Mese-e a mítosz vagy parabola? – ez a kérdés a tenohtihuakáni „szín” értelmezésekor. A hosszú időn keresztül elefántcsonttoronyba hazudott, végül a kényszerűség erejével oda száműzött költő egész életével bizonyította: sosem vonult ki a világból, nagyon is odafigyelt annak minden változására, a társadalmi formációk fordulataira. Az 1933-as *Hitler*-sorsvers után, többek közt a *Dalok Naconxypanból* ciklussal, mitologikus eposzaiban a közösséget megszabadító hősök sikerével vagy bukásával, Weöres kézzelfoghatóan, olvashatóan bizonyította, hogy teljes tudatával küzd a pusztító erők ellen. Ebbe a sorba illeszkedik a *Bolond Istók* tenohtihuakáni epizódja, amelyben egy Cipolla-szerű gnóm diktátor égeti fel a korábban boldogan élő várost: a vesszőkosarakban elégetett hetvenezer ember pernyéje, füstje annyira szemléletes, a parabola oly találó, hogy kénytelenek vagyunk korára, 1943-ra vonatkoztatni. Nem a csúnya, gonosz törpe meséje ez, hanem a népeket hatalma és pusztító ereje alá hajtó háborús bűnös története.

Bolond Istók a természetből, szél-jelenségként indulva, végigjárta a civilizáció néhány korszakát, (Weöres ezt magára vonatkoztatva *peregrinációnak* nevezte), a bennük tapasztalt embertelen körülmények, az elvadultság miatt visszamenekül a zöld forráshoz, a lombot bontó, levelet hullató fákhöz. Természeti lényként – örökéletű. Társadalmi lényként,

költőként idős korában az öröklétet a műalkotás örökérvényűségében találja meg – de Bolond Istók még nem vezeti el idáig, sőt: semmiféle pozitív jövőképpel nem ajándékozta meg.

Ez az ő önarcképe 1943-ban. Később, szerencsére, az életminőség javulásával, az önarckép fanyar vonásai is megszeliődnek.

Felhasznált irodalom

Boda László, *A Jung-féle lelki típusok (Férfi és női lélek)*, Budapest, 1939.

Buber, Martin, *Én – Te*, Európa, 1999.

Darabos Pál, *Hamvas Béla irodalom- és művészetszemlélete*, Literatura, 1975. 3-4, 188-208.

Egyedül mindenkivel. Weöres Sándor beszélgetései, nyilatkozatai, vallomásai. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1993.

Gulácsy Lajos, *A virágünnep vége*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.

Hamvas Béla, *A „Medúza”*, Diárium, 1944/2, 21-23.

Kenyeres Zoltán, *Tündérsíp. Weöres Sándorról*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983.

Kenyeres Zoltán, *Próteusz pálcát tör*, Élet és Irodalom, 1989. jan. 27.

Kerényi Károly, *A mítosz és a technika lényegéről*, Korunk, 1973/12, 1943-46.

Kerényi Károly, *Halhatatlanság és Apollón-vallás*, Magvető, 1984.

Kerényi Károly, *Mi a mitológia?*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988.

Lévy-Strauss, Claude, *Structural Anthropology* New York, 1967.

Magyar Orpheusz. *Weöres Sándor emlékezetére*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990.

Meletyinszkij, J.A, *A mese strukturális-tipológiai kutatása*. In: J.V. Propp: *A mese morfológiája*, 1975.

Meletyinszkij, J.A., *A mítosz poétikája*. Gondolat, 1985.

Ócsai Éva, „Szavakból paloták épülnek” Weöres Sándor színjátékainak intertextuális kapcsolatai. Doktori (PhD) értekezés, Szeged, 2009.

Ósi János, *Próza-költemények a Nyugat korától 1989-ig*. Irodalomtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2005.

Ósi János, „Csak így lehetett”, *Új Forrás*, 2009, 2.

Propp, V.J., *A mese morfológiája* (101- 105; 125 – 131; 132), Gondolat Kiadó, 1975.

Ricoeur, Paul, *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. Osiris, 1999.

Szabolcsi Miklós, *A teljesség felé*. In: *Költészet és korszerűség*, Magvető, 1959. 30-31, 156 – 173.

Szentkuthy Miklós, *Weöres Sándor*, Magyarok, 1947. évf. 9. sz.

Szepesi Attila, *A magyar Mab királyné*, Magyar Orpheusz, 1988, 192-197.

Szepesi Attila, *Két kerub*, Csokonai és Weöres. Jelenkor, 1990, 10. 75-77.

Takáts Gyula, *Helyét kereső nemzedék*, Magvető, 1984.

Tamás Attila, *Weöres Sándor*, Akadémiai Kiadó, 1978.

Tokarjev, Sz., *A. Mitológiai enciklopédia I-II*. Gondolat Kiadó, 1988 (I.Mitológia 11-21;

Mesék és mítoszok 187-191; Mitikus idő 191- 192).

Tóth Judit, *Hamvas Béla és Weöres Sándor – Mester és tanítvány?*, Prokontra.hu, 2006. nov.7.

Tüskés Tibor, *Weöres és a Sorsunk*. In: Triptichon. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986.

Vajda Endre, *Weöres Sándor: Medúza*, Protestáns Szemle, 1944/6.

Varga Imre, *A Mester természete prózából*, Életünk, 1988/11, In: Magyar Orpheusz 1990.

Vas István, *Nehéz szerelem. Mért vijjog a saskeselyű?*, I. A kis herceg, 1984.

Von Hendry, Andrew, *The Modern Construction of Myth*, Bloomington & Indianapolis, Indianapolis University Press, 2001.